

Ψηφιοποίηση συλλογών στα Ιστορικά Αρχεία του Μουσείου Μπενάκη

Βαλεντίνη Τσελίκα

Τα τελευταία χρόνια, καθώς οι εφαρμογές της σύγχρονης τεχνολογίας διευρύνονται όλο και σε περισσότερους τομείς των επιστημών και των τεχνών, οι φορείς αρχειακών πηγών καλούνται να επιλέξουν και να εφαρμόσουν πιο εξελιγμένα προγράμματα καταγραφής και ψηφιοποίησης των συλλογών τους, καθώς και μηχανισμούς αναζήτησης μεταδεδομένων, με αποκλειστική κατεύθυνση τη διάχυση της πληροφορίας και την εύκολη πρόσβαση σε αυτήν.

Η δημοτικότητα που απέκτησε το διαδίκτυο από τη δεκαετία του '90 και μετά, συνέβαλε στην υιοθέτησή του από τις αρχειακές κοινότητες με ποικίλες εφαρμογές, γεγονός που επέφερε επαναστατικές αλλαγές στον τομέα της κοινωνικοποίησής τους. Μέσα από τη δημιουργία ιστοσελίδων ή ιστότοπων παρέχουν διοικητικό πληροφοριακό υλικό, προβάλλουν τις συλλογές τους και κυρίως έρχονται σε άμεση επικοινωνία με το άτομο. Σήμερα, η επικοινωνία αυτή έχει διευρυνθεί χάρη στα πιο σύγχρονα τεχνολογικά μέσα που παρέχει το διαδίκτυο, καθώς και στα εξειδικευμένα αρχειακά sites, που παρέχουν στους ενδιαφερόμενους επισκέπτες τη δυνατότητα για ενημέρωση, βοήθεια και εκτεταμένη έρευνα.

Επί πλέον, η σύγχρονη τεχνολογία συνέβαλε στη μετατροπή των φυσικών τεκμηρίων σε ψηφιακές εικόνες που διοχετεύονται στο διαδίκτυο, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό τις αρχειακές πηγές ελεύθερα προσβάσιμες στον καθένα, ενώ μέχρι πρότινος ήταν διαθέσιμες μόνο σε επίλεκτους ερευνητές. Στον τομέα αυτό, ουσιαστική υπήρξε η συμβολή του προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», με τη χρηματοδότηση εκτεταμένων έργων ψηφιοποίησης πολιτιστικών αγαθών.

Άλλοι πρόσθετοι λόγοι που οδηγούν στην αναπαραγωγή του πρωτότυπου υλικού σε ψηφιακή μορφή, είναι η προστασία, ο χώρος, η «τάση» της εποχής και η εύκολη διακίνησή του.

Στα πλαίσια αυτά, το Τμήμα Ιστορικών Αρχείων θέτοντας ως πρωταρχικό στόχο τη διαφύλαξη και διαχείριση των αρχειακών συλλογών, καταβάλει κάθε προσπάθεια για να προσφέρει στους ερευνητές και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο τη δυνατότητα για εύκολη πρόσβαση, παροχή πληροφοριών και συνεργασία. Η ανάπτυξή του στη σημερινή της μορφή βασίστηκε σε υλικό προερχόμενο από την προσωπική συλλογή του Αντώνη Μπενάκη. Μετά το θάνατό του το 1953 το Τμήμα εμπλουτίστηκε με δωρεές αρχειακών συνόλων, που σήμερα ανέρχονται στις χίλιες εισαγωγές και περιλαμβάνουν αρχεία πολιτικών ανδρών, διπλωματών, λογοτεχνών, μουσικών, ιστοριοδιφών, καθώς και άλλα ποικίλου ιστορικού ενδιαφέροντος τεκμήρια.

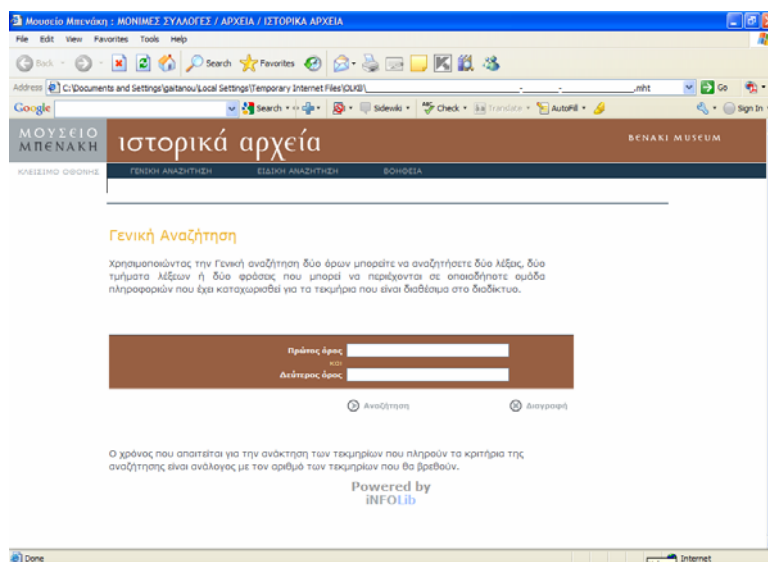
Σχετικά με την πορεία καταγραφής του υλικού, μια πρώτη αναφορά για μεθοδολογική προσέγγιση και συστηματική καταγραφή των συλλογών του Αντώνη Μπενάκη έχουμε από τον ιστορικό και συνεργάτη του, Δημήτρη Καμπούρογλου το 1911. Με την έναρξη της λειτουργίας του Τμήματος το 1955, εφαρμόστηκαν το βιβλίο εισαγωγής και τα δελτία αναλυτικής καταγραφής. Από τα τέλη της δεκαετίας

του '80 που ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις για τον καθορισμό των πεδίων ηλεκτρονικής καταγραφής έως σήμερα, περάσαμε διάφορα στάδια μετατροπών και προσαρμογών σε διάφορα βιβλιοθηκονομικά προγράμματα, για να καταλήξουμε στην απόκτηση μιας σύγχρονης βάσης δεδομένων, του Libsolution.

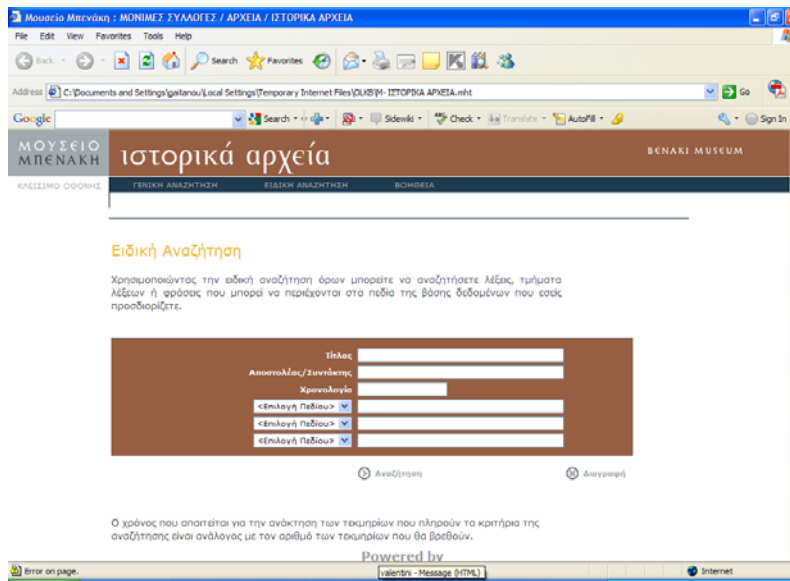
Ο εξοπλισμός του Τμήματος με το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιήθηκε από δωρεά του κου. Κερασιώτη, το 2006, αποκλειστικά χάρη στη μεσολάβηση της φίλης και εθελόντριας του Μουσείου, κας Ντόρας Κατσικάκη.

Πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο λογισμικό σύστημα διαχείρισης, παραμετροποιημένο για χρήση αρχειακού υλικού, ευέλικτο, που επιτρέπει την ψηφιοποίηση, καταλογογράφηση και δημοσίευση των αρχειακών τεκμηρίων και εξασφαλίζει τη διαλειτουργικότητα, δηλ. την ψηφιακή συνεργασία με άλλους φορείς. Η εκτεταμένη εφαρμογή του σε δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα της χώρας, όπως την Ακαδημία Αθηνών, τη Βουλή των Ελλήνων, στο Ε.Λ.Ι.Α, Α.Σ.Κ.Ι., καθώς και σε άλλους οργανισμούς του εξωτερικού ήταν ένας πρόσθετος λόγος για την επιλογή του. Είναι εναρμονισμένο με τα διεθνή πρότυπα καταλογογράφησης έχει τη δυνατότητα να εξυπηρετήσει όλους τους τύπους αρχειακού υλικού, διαθέτοντας ειδικές φόρμες αναλυτικής καταγραφής για κάθε κατηγορία υλικού, όπως για έγγραφα, φωτογραφίες, έντυπα, βιβλία, χαρτογραφικό υλικό κλ.π. και λειτουργεί απρόσκοπτα, βοηθώντας τους χρήστες στη σωστή και γρήγορη εισαγωγή και εξαγωγή δεδομένων. Χρησιμοποιώντας την επέκταση της διαδικτυακής προβολής του συστήματος θα σας δείξουμε τον τρόπο με τον οποίο ο επισκέπτης δύναται να χρησιμοποιήσει το σύστημα αναζήτησης.

Η αναζήτηση γίνεται με δύο μορφές. Τη γενική και την ειδική, όπου με γενικούς ή ειδικούς όρους ονομάτων, τόπων, χρονολογίας κ.λπ. μας δίνει τα αιτούμενα αποτελέσματα.

Εικόνα 1: Γενική αναζήτηση στο σύστημα

Εικόνα 2: Ειδική αναζήτηση στο σύστημα

ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΟΘΟΝΗΣ		ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ	ΕΙΔΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ	ΒΟΗΘΕΙΑ
Προβολή Τεκμηρίου				
ΑΡΧΕΙΟ / ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ		0687 / 0004 / 0031		
ΟΝΟΜΑ ΑΡΧΕΙΟΥ/ ΣΥΛΛΟΓΗΣ		Αρχείο αυτογράφων έργων Γιάννη Ρίτσου		
ΤΙΤΛΟΣ		Ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου σε σημειωματάριο στο εξώφυλλο του οποίου αναγράφεται "Γιάννης Ρίτσος, Ημερολόγιο Καλοκαιριού Α, Σάμος 1959 20 Ιουλίου - 31 Αυγούστου, Πλατανάκια Αγίου Κωνσταντίνου 1959".		
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ		1959 - 07 - 20 έως 1959 - 08 - 31, 1960 - 01 - 16		
ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ		Ρίτσος Γιάννης		
ΤΟΠΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ		Πλατανάκια Αγίου Κωνσταντίνου (Σάμος)		
ΕΙΔΟΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ		Ποιητική συλλογή		
ΠΕΡΙΛΗΨΗ		Αναφέρονται ποιήματα που ανήκουν στη συλλογή χωρίς τίτλους και τέσσερα που φέρουν τους ακόλουθους τίτλους: "Δευτερόλεπτο", "Το χάσμα", "Επίκαιρα", "Φώς". Αναφέρεται, επίσης, το ποίημα "Αυτόματα" από τις "Χρωματικές λεπτομέρειες" και το ποίημα "Χρήσιμο καρφί" από τις "Μαρτυρίες" του 1957.		
ΓΛΩΣΣΑ		Ελληνικά		
ΥΛΙΚΟ		Χαρτί		
ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ		Πρωτότυπο		
ΤΥΠΟΣ ΓΡΑΦΗΣ		Χειρόγραφο		
ΦΥΛΛΑ / ΣΕΛΙΔΕΣ		60 φ.		
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΕΚΜΗΡΙΟΥ		Καλή		

Εικόνα 3: Παράδειγμα εγγραφής στο σύστημα

Οι εργασίες που έχουν πραγματοποιηθεί στον τομέα των τεχνολογικών εφαρμογών μπορούν να χωριστούν σε δύο μέρη. Το πρώτο αφορά στις εργασίες αποδελτίωσης και ηλεκτρονικής καταγραφής που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια της εσωτερικής λειτουργίας του Αρχείου και της Κοινωνίας της Πληροφορίας, ενώ το δεύτερο στα αποτελέσματα των συνεργασιών με άλλα ιδρύματα του εσωτερικού και του εξωτερικού.

Όσον αφορά στο πρώτο, συντάχθηκαν αναλυτικά δελτία και πραγματοποιήθηκαν περί τις 10.000 καταχωρήσεις στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Και ακόμη, 350 τεκμήρια τα οποία ανήκουν στη σειρά των Συμμείκτων εγγράφων. Έχουν συνταχτεί εκατοντάδες ακόμη δελτία έτοιμα προς καταχώρηση. Η επιστημονική τεκμηρίωση

πραγματοποιείται από εξειδικευμένο προσωπικό, φιλολόγους ή ιστορικούς που εργάζονται μόνιμα ή εθελοντικά.

Για την τεκμηρίωση και καταχώρηση των στοιχείων εργάστηκαν οι μόνιμοι συνεργάτες του Τμήματος Μαρία Δημητριάδου, Βάσω Κομπυλάκου, και Ρενάτα Μαύρου, καθώς και η εξωτερική συνεργάτης του Τμήματος Χριστούλα Πανταζοπούλου.

Ουσιαστική βοήθεια στη σύνταξη των δελτίων προσφέρουν οι εθελοντές Ειρήνη Παπαϊωάννου, Αντιγόνη Στυλιανοπούλου, Μαρία Νόννη, Εύη Παβλώφ και Καίτη Τσαλίκη.

Από το παραπάνω σύνολο, δύο χιλιάδες τεκμήρια ψηφιοποιήθηκαν και καταλογογραφήθηκαν το 2003-2005 στα πλαίσια του προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», τα οποία αναφέρονται κυρίως στις μικρές αρχαιακές συλλογές του 19^{ου} αιώνα. Για το έργο αυτό είχε επιλεγεί ο κ. Μωχάμετ Παναχή και για την τεκμηρίωσή του, εργάστηκαν για κάποιο χρονικό διάστημα εκτός από τους αναφερθέντες πιο πάνω συνεργάτες, ο κ. Αλέκος Ζάννας, Ελευθερία Γκούφα και εγώ.

Πρόσφατα, ολοκληρώθηκε η καταχώρηση του καταλόγου του ποιητικού έργου του Γιάννη Ρίτσου το οποίο βρίσκεται ήδη στο διαδίκτυο και είναι στη διάθεση των μελετητών. Ο κατάλογος είχε συνταχθεί από την κ. Αγγελική Κώτη, ενώ την επιμέλεια και ηλεκτρονική καταγραφή ανέλαβε εξολοκλήρου η συνεργάτης του Τμήματος, φιλόλογος δ. Χριστούλα Πανταζοπούλου.

Ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη και η καταχώρηση του αρχείου του Νικολάου Πλαστήρα.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω ότι σε πολλά από τα αρχεία, για να φτάσουμε στο τελικό στάδιο της καταχώρησης, εκτός από την καθιερωμένη αρχειονομική προεργασία, έπρεπε να προσπελάσουμε το θέμα της γλώσσας, σε όσα έγγραφα ήταν ξενόγλωσσα. Και για μεν τα αγγλικά, γαλλικά και ιταλικά όπως είναι φυσικό, το πρόβλημα ήταν εύκολα αντιμετωπίσιμο. Πιο εξειδικευμένη γνώση απαιτούσαν τα ρουμανικά και τα οθωμανικά έγγραφα.

Για τη μετάφραση των εγγράφων και τη σύνταξη περιλήψεων από έγγραφα στη ρουμανική γλώσσα το 1989 και 1990 είχε διατεθεί από το Μουσείο ένα αρκετά σεβαστό ποσό για την εποχή. Την εργασία αυτή είχε αναλάβει ο ιστορικός κ. Φλωρίν Μαρινέσκου. Για τη μετάφραση των οθωμανικών εγγράφων της συλλογής Γεωργίου Λαδά και Μπενάκη, όπως και των φερμανιών είχαν ασχοληθεί τα προηγούμενα χρόνια δύο οθωμανολόγοι ιστορικοί, οι κ. Levent Kayarınar και Mohamed Panahi, με χρήματα που διατέθηκαν από το Σωματείο των Φίλων του Μουσείου.

Στον τομέα της συνεργασίας με άλλους φορείς και ιδρύματα τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού, θα πρέπει να αναφέρουμε τη συνεργασία με το ίδρυμα Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος που πραγματοποιήθηκε από το 2004 - 2006 στα πλαίσια της Κοινωνίας της πληροφορίας και έδωσε τη δυνατότητα να ψηφιοποιηθεί και να καταλογογραφηθεί ολόκληρο το αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, το οποίο αριθμεί 436 αρχειακούς φακέλους με περιεχόμενο 32.741 εγγράφων. Το έργο αυτό είναι τεράστιας σημασίας γιατί μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας συνενώθηκαν τα τρία τμήματα του αρχείου, του οποίου τα άλλα δύο βρίσκονται στο Ε.Λ.Ι.Α. και στο

Ίδρυμα Μελετών και Ερευνών Ελευθέριος Βενιζέλος. Σήμερα, μέσω του διαδικτύου μπορεί ο οιοσδήποτε χωρίς επιτόπια έρευνα μπορεί να αναζητήσει και να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με το θέμα που διαπραγματεύεται.

Στο έργο αυτό απασχολήθηκαν: οι Αλεξάνδρα Αγγελοπούλου, Ευαγγελία Βουροπούλου, Δημήτρης Γιαννόπουλος, Μαρία Καλογεράκη, Χριστούλα Πανταζοπούλου, και Σάββας Τεγόπουλος, ενώ την εποπτεία είχε η κα. Ελένη Κατσιαδάκη.

Στα πλαίσια του προγράμματος Λεονάρντο ντα Βίντσι, σε συνεργασία *Τμήμα Ιστοριών και Μεθόδων για τη διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς* του πανεπιστημίου της Μπολόνια φιλοξενήθηκε στα Ιστορικά Αρχεία για εξάμηνη πρακτική άσκηση ο ιταλός φοιτητής Ματέο Ζαχαρίνη, ο οποίος μη έχοντας επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, ασχολήθηκε με τις φωτογραφικές συλλογές του τμήματος, ψηφιοποιώντας 5 680 φωτογραφίες, που ανήκουν σε διάφορες αρχειακές συλλογές και που σιγά σιγά θα αρχίσουν να εμφανίζονται στο διαδίκτυο. Το αποτέλεσμα της εργασίας αυτής ήταν η διοργάνωση μιας έκθεσης που είχε ως θέμα τις Δελφικές Εορτές του 1927 και 1930, η οποία συνοδεύτηκε από κατάλογο δίγλωσσο, στα ιταλικά και αγγλικά. Ακόμη, οργανώθηκε μια σειρά ομιλιών από τους υπευθύνους του προγράμματος, Andrea Nanetti και Luigi Tomassini σχετικά με τις προεκτάσεις της διακρατικής συνεργασίας όπως αυτή, με την ανάπτυξη διαλόγων ανάμεσα στους επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, αρχαιολόγων, ιστορικών, ιστορικών της φωτογραφίας, αρχειονόμων κ.λπ. Η παρουσίαση έγινε στη Ραβέννα, όπου είναι η έδρα του συγκεκριμένου Τμήματος τον Μάιο του 2009.

Εξακολουθούμε να βρισκόμαστε σε επαφή με τους υπευθύνους του προγράμματος για πιθανές μελλοντικές συνεργασίες.

Κλείνοντας την παρουσίαση αυτή θα ήθελα να πω ότι με την εφαρμογή της ψηφιακής τεχνολογίας στους χώρους των αρχείων έχει ανοίξει ένα μέλλον πιο στενής και πιο αποτελεσματικής ομαδικής εργασίας, τόσο για την ανάγνωση των πηγών, όσο και για την εκπόνηση κοινών προγραμμάτων ανάδειξης και προβολής τους, και τα Ιστορικά Αρχεία έχουν πάντοτε την πρόθεση να συμβάλλουν σε αυτό.